

«ՍԵՎԱՆԻ Խ.ԱԲՈՎՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ ԱՎԱԳ
ԴՊՐՈՑ» ՊՈԱԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

ԹԵՄԱ՝ Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի
ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում
ՀԵՂԻՆԱԿ ԶԻՆԱԻԴԱ ՄԵԼԵՈՒՄՅԱՆ
ԽՈՒՄԲ/ԱՌԱՐԿԱ/ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԵՎԱՆ 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....3

ԳԼՈՒԽ 1 ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ԵՐԵՖԱՆԵՐԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ5

ԳԼՈՒԽ 2 ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ.....11

ԳԼՈՒԽ 3 ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԴԱՍԻ ՕՐԻՆԱԿ15

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ20

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ.....22

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Արժեքը, աշխարհի յուրահատուկ ընկալումն է, որը ձևավորվում է ոչ միայն ձեռք բերված գիտելիքի և ինֆորմացիայի, այլև սեփական կենսափորձի հիման վրա:

Մշակույթը խիստ կապված է մարդու արժեհամակարգի հետ: Նեղ իմաստով՝ արժեքը մարդու համար իրի, առարկայի կամ երևույթի դրական նշանակությունն է: Արժեքը մարդու վերաբերմունքն արտահայտող ցուցանիշ է, որի կարևոր կատեգորիաներից են՝ հավատն ու սերը:

Հավատը ծնում է հույս և մղում մարդուն ապրելու, ստեղծելու, արարելու: Հավատը դառնում է կողմնորոշիչ մարդու կյանքի և գործունեության համար: Մարդիկ քանի դեռ ապրում են՝ հավատում են, քանի դեռ հավատում են՝ ապրում են:

Հաջորդը սերն է: Ամեն մեկը յուրովի է սիրում: Սիրո մեջ մարդն ավելի պահանջկոտ է դառնում ինքն իր նկատմամբ, ձգտում ինքնակատարելագործման: Ահա թե ինչու սերը մշակութային և գեղեցիկ երևույթ է:

Մեր երկրում արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ պետական չափորոշում՝ որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ: Յուրաքանչյուր ուսուսանողական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը, որոնք պետք է տա դպրոցը:

Իմ հետազոտական աշխատանքի թեման է «Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը աշխարհագրություն առարկայի դասավանդման ընթացքում»: Թեման արդիական է, քանի որ կրթության նպատակը ոչ միայն գիտելիքներով զինելն է, այլև նրա մեջ բարոյական որոշակի հատկանիշներ ձևավորելը: Արժեքային կրթությունն ի սկզբանե կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել:

Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է: Թեմայի նպատակն է վեր հանել և վերլուծել այն խնդիրները, որոնք առաջանում են սովորողների մոտ առարկայի դասավանդման ժամանակ արժեհամակարգ ձևավորելու ընթացքում, քանի որ գաղտնիք չէ բոլորիս, որ այսօր հայ աշակերտի արժեքային համակարգը խարխլված է, իսկ արժեքները՝ խեղաթյուրված:

Շատ շրջանավարտներ այսօր չունեն ամուր հոգևոր առանցք, պատկերացում չունեն բարոյական մոտիվների իսկական արժեքի մասին, իրենց ուղին ընտրելիս մեծամասամբ նյութապաշտ են: Տվյալ հետազոտության օբյեկտ են հանդիսանում աշակերտները, քանի որ անհրաժեշտ է պարզ գիտակցել, որ դպրոցի նպատակը կիրթ, մարդասեր, հոգևոր արժեքներով հարուստ, ակտիվ, բարձր բարոյականության տեր, իր հայրենիքը սիրող մարդու դաստիարակությունն է:

Այս նպատակին հասնելու համար անհրաժեշտ է լուծել մի շարք **խնդիրներ`**

- Գաղափար տալ հայ մշակույթի քաղաքակրթության, նրա առաջացման ու զարգացման օրինաչափությունների առանձնահատկությունների մասին:

- Ծանոթացնել հայ ժողովրդի մշակութային արժեքներին և համամարդկային նվաճումներին:

- Ծանոթացնել հայրենի երկրի մշակույթին, պատմամշակութային կոթողներին:

- Ցույց տալ ժողովրդի աշխատասիրությունը, ազատ, խաղաղ ու ստեղծագործ աշխատանքի` նրա բնածին ձգտումը:

- Ներարկել սեր և հարգանք աշխատանքի, աշխատավոր և բարիք ստեղծող մարդկանց նկատմամբ:

- Պատկերացում տալ մեր ժողովրդի կյանքի ու կենցաղի, ապրելակերպի ու ավանդույթների, վարքի ու բարքերի մասին:

- Հասկանալի դարձնել, թե ինչպես են ապրել ու աշխատել մեր նախնիները:

Հանրակրթական դպրոցներում ուսուցանվող ցանկացած ուսումնական բնագավառ սովորողի արժեհամակարգի ձևավորման գործընթացում որոշակի մասնաբաժին ունի: Արդի տնտեսական բարդ պայմաններում դպրոցի համար այդ նպատակին հասնելը հեշտ չէ: Յուրաքանչյուր ուսուցչի, այդ թվում նաև աշխարհագրության ուսուցչի առաջ կանգնած է առարկայի ուսումնական դասընթացի նյութերով արժեքային համակարգի ձևավորման, սովորողների անձի դաստիարակության խիստ բարդ խնդիրը:

ԳԼՈՒԽ 1 ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

Կրթության հենքը եւ գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձեւավորումը: Դպրոցը պետք է լինի օրինակելի տարածք, ուր հաստատուն են էթիկական նորմեր, ուր աշակերտները սովորում են դրանց համապատասխանել: Հաճախ դպրոցը ստիպված է պայքարել հանրության մեջ տարածված արատների դեմ եւ այդ պայքարում պարտավոր է հաղթել: Դպրոցում կյանքը չի կարող հեշտ լինել երեխայի համար՝ նա պետք է զգա ե՛ւ ցավ, ե՛ւ ուրախություն, ունենա թե դժվարություններ, թե հաղթանակներ: Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը եւ ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղը կլինեն իրական արժեքները, այլ ոչ թե թելադրված, անգիր արած, բայց աշակերտի համար ոչինչ չնշանակող ճշմարտությունները: Մենք պետք է կարողանանք կառուցել դպրոցներ, որոնք կձեւավորեն արժեքներ աճող սերնդի համար, այդ դեպքում մենք կունենանք աշխարհի ամենալավ եւ ամենաիմաստալից կրթական համակարգը:

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավականին լայն շառավղով: Առավելապես ընդունված է, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, այդ թվում՝ աշխարհագրությունը: Աշխարհագրությունը բոլոր երկրների դպրոցների առանցքային հանրակրթական առարկաներից է: Այն միակ առարկան է, որ տալիս է Երկրի՝ որպես մարդկության մոլորակի և նրա վրա մարդկային հասարակության տարածքային կազմակերպման մասին անմիջական պատկերացում: Դա պայմանավորված է գիտական գիտելիքների համակարգում աշխարհագրության տեղի և ներքին կառուցվածքի յուրօրինակությամբ:

Աշխարհագրությունն է, որ արդի աշխարհը իր զարգացման օրինաչափություններով և օրեցօր բարդացող հիմնախնդիրներով ճանաչելի է դարձնում սովորողին, ծանոթացնում է նրան տարբեր երկրների

բնությանը, բնակչությանն ու տնտեսությանը, տարբեր ժողովուրդների սովորություններին, նյութական և հոգևոր մշակույթին:

Աշխարհագրությունն է սովորողին մղում ճանաչելու սեփական հայրենիքը, հասկանալու և գնահատելու նրա տեղն ու դերը հարավփոփոխ աշխարհում, ընկալելու այն փոխադարձ կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները, որոնք գոյություն ունեն մի կողմից մարդու և շրջակա միջավայրի, մյուս կողմից՝ Հայաստանի և նրա հեռու ու մոտիկ հարևանների միջև, և դրանով իսկ նպաստում է նրա ինչպես ընդհանուր կուլտուրական մակարդակի բարձրացմանը, այնպես էլ էկոլոգիական կուլտուրայի ու քաղաքական կուլտուրայի ձևավորմանը:

Դպրոցական աշխարհագրության բովանդակության հիմքում ընկած են բնության և հասարակության օրենքների օբյեկտիվ իրողությունն ու ճանաչելիությունը, բնության և հասարակության փոխադարձ կապը, տարածաժամանակային փոխազդեցությունները և դրանց առաջընթաց զարգացումը: Դպրոցական յուրաքանչյուր դասընթաց յուրովի է բացահայտում աշխարհայացքային այդ գաղափարները՝ ելնելով իր առանձնահատուկ բովանդակությունից:

Հետազոտության իրենց առարկաներից՝ նեղ իմաստով օբյեկտներից ելնելով, և՛ բնական, և՛ հասարակական աշխարհագրությունն ունի գիտական ճիշտ աշխարհահայացք ձևավորելու, քանի որ դրանք ընդգրկում են բնական և հասարակական երևույթների լայն շրջանակ, ինչպես նաև բնական միջավայրի և հասարակության միջև գոյություն ունեցող կապերը տեսնելու, սովորելու և հասկանալու հնարավորություններ: Աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ ամրապնդվում է այն համոզմունքը, որ աշխարհը ճանաչելի է, նյութական, միասնական, ամբողջական, բնության ու հասարակական կյանքի բաղադրիչները գտնվում են սերտ կապի մեջ, այդ բաղադրիչներն էլ առանձին-առանձին ու միասնաբար անընդհատ զարգանում և փոփոխվում են ժամանակի ու տարածության մեջ:

Աշխարհագրության միջոցով տնտեսության, դրա ճյուղերի ուսումնասիրումն աշակերտներին հնարավորություն է տալիս ծանոթանալու աշխատանքային տարբեր գործունեության ոլորտներին, զանազան մասնագիտություններին, ինչը հնարավորություն է տալիս դպրոցականներին որոշելու սեփական

հետաքրքրություններն աշխատանքային գործունեության ընտրության ժամանակ: Մեծ է դպրոցական աշխարհագրության դերը բարոյագեղագիտական արժեքների ձևավորման գործում: Աշխարհագրական-հայրենագիտական աշխատանքները բնության գրկում ամրապնդում են աշակերտների առողջությունը, իսկ աշխատանքների ընթացքում հանդիպող դժվարությունների ու խոչընդոտների հաղթահարումը կոփում է նրանց բնավորությունը և առողջությունը՝ միաժամանակ զարգացնելով ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու որոշակի հմտություններ: Այդ աշխատանքները լայն հնարավորություն են ընձեռում սովորողների մեջ դաստիարակելու ընկերասիրության, մարդասիրության, համակեցության, փոխադարձ հարգանքի, իրար օգնելու մարդկային բարձրարժեք գծեր, ինչպես նաև համատեղ նախագծեր կազմելու, հետազոտություններ իրականացնելու կարողություններ: Դպրոցական աշխարհագրությունը իր ուրույն դերն է կատարում սովորողների այնպիսի ունակությունների զարգացման գործում, ինչպիսիք են դիտողականությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, խոսքը, հիշողությունը: Դպրոցականների տարաբնույթ դիտարկումներն աշխարհագրությունից հնարավորություն են տալիս սովորողներին մի կողմից երևույթները տեսնել համալիր ձևով, մյուս կողմից՝ դրանք նպաստում են նրանց դիտողականության զարգացմանը: Այս առումով արժեքավոր են երկարատև դիտարկումները, որոնք շրջակա բնությունը և մարդու տնտեսական գործունեությունն ուսումնասիրելու ժամանակ հնարավորություն են տալիս համապատասխան հետևություններ կատարել կլիմայի, գետերի ռեժիմի, հողաբուսական ծածկի, մարդուն շրջապատող բնության ռացիոնալ օգտագործման և պահպանության առանձնահատկությունների վերաբերյալ: Դպրոցականների երևակայության զարգացման կարևորագույն միջոցներ են համարվում ուսուցչի պատկերավոր խոսքը, երևակայական ճանապարհորդությունները քարտեզներով և այլն: Քարտեզների միջոցով տարբեր տարածքների աշխարհագրական բնութագրերի կազմումը, ստեղծագործական բնույթի աշխատանքների կատարումը սովորողների մոտ զարգացնում են տրամաբանական մտածողության այնպիսի կողմեր, ինչպիսիք են ապացուցելիությունը, դատողության հատկությունը, ճիշտ մտահանգումներ կատարելու կարողությունները:

Մտածողության զարգացումը կապված է աշակերտի խոսքի զարգացման հետ: Ծանոթանալով մեծ թվով աշխարհագրական անունների, թվերի ու փաստերի հետ՝ զարգանում է աշակերտների հիշողությունը: Տարրական դպրոցն ավարտողը պետք է ճանաչի իր հայրենիքը, թվարկի նրա խոշոր քաղաքները, լճերը, գետերը, լեռները, իմանա իր բնակավայրի աշխարհագրական առանձնահատկությունները: Նա աշխարհագրական գիտելիքների հիման վրա կարող է ձեռք բերել հետևյալ կարողություններն ու հմտությունները.

- դիտարկել և նկարագրել բնության մեջ կատարվող պարբերական փոփոխությունները,
- օգտվել որոշակի սարքերից (կողմնացույց, ջերմաչափ, ճնշաչափ),
- խորհրդակցել համադասարանցիների հետ,
- համատեղ մշակել և իրականացնել բնապահպանական պարզ միջոցառումներ: Աշակերտն աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ պետք է սիրի բնությունը, գնահատի բնության գեղեցկությունը, հոգատար վերաբերմունք ունենա կենդանական և բուսական աշխարհի նկատմամբ, ճանաչի մարդ-բնություն կապը, գիտելիքներ ունենա օրգանիզմի և շրջակա միջավայրի փոխազդեցության մասին, ճանաչի Հայաստանի բնությունը և նրա յուրահատկությունները:

Պետք է ընդհանուր գծերով ճանաչի իր հայրենիքը, իմանա Հայաստանի և նրա հարևան պետությունների տեղը քարտեզի վրա, պատկերացում ունենա մարդկանց միջև հավասարություն, արդարություն, բարեկամություն և խաղաղություն հաստատելու անհրաժեշտության մասին: Աշակերտը պետք է ունենա ազգային ինքնագիտակցություն, կարևորի պետականության դերը հայապահպանության և Հայաստանի զարգացման գործում, գիտակցի կրթվելու, ամբողջ կյանքի ընթացքում ինքնակրթությամբ զբաղվելու կարևորությունը: Ուսուցման գործընթացում լուծվում են սովորողների կրթական, դաստիարակչական կամ արժեքային և ընդհանուր զարգացման խնդիրներ: Դրա համար յուրաքանչյուր դասի դաստիարակչական խնդիրների լուծումը նախատեսում է ոչ թե մեկուսացված կամ առանձին մոտեցում, այլ գիտելիքների ու կարողությունների արժեքային որակների, կամքի, բնավորության, զգացմունքների հոգեբանական տարբեր դրսևորումների միաժամանակյա և փոխկապակցված մոտեցում: Ուսուցիչը ուսուցման կազմակերպման տարբեր ձևերի

ընտրության միջոցով (անհատական, խմբային, էքսկուրսիա, դասդեկական ժամ, արտադասարանական միջոցառումներ և այլն) առավել արդյունավետ է դարձնում աշակերտների արժեհամակարգային դաստիարակչական խնդիրների լուծումը: Օրինակ՝ խմբային աշխատանքի ժամանակ աշակերտները սովորում են ուշադրությամբ վերաբերվել միմյանց, միասին հաղթահարել դժվարությունները, միասին ձեռք բերել հաջողություններ, լսել հակադիր կարծիքներ և այլն: Յուրաքանչյուր ուսուցիչ ձգտում է անթերի դաս անցկացնել, սակայն միշտ չէ, որ դա հաջողվում է: Դա կախված է մի շարք գործոններից.

- 1) սոցիալական պատվերով պայմանավորված՝ դասերին ներկայացվող պահանջների գիտակցումից և կատարումից
- 2) ուսումնական գործընթացի օրինաչափություններից
- 3) դեպի ազգային արժեքներ ուսուցման կողմնորոշումից
- 4) նպատակներից, ինչպես նաև ուսումնադաստիարակչական և զարգացնող խնդիրների լուծումից:

Դասին ներկայացվող կարևորագույն պահանջ և յուրաքանչյուր դասի բնորոշ հատկանիշ է ուսումնական նպատակի հստակությունը, դաստիարակող և զարգացնող խնդիրների անխզելի կապը և այդ խնդիրների հստակ և հետևողական իրագործումը: Հասակակիցների խմբում աշակերտն ավելի ազատ է արտահայտում իր մտքերն ու դատողությունները, գործում է անկաշկանդ, ինչն էլ նպաստում է ուսուցման արդյունավետ կազմակերպմանը:

Աշխարհագրության ուսուցման գործընթացում, ընդհանրապես դպրոցական պրակտիկայում հանդիպում ենք տարբեր տիպի դասերի, որոնք ունեն իրենց ուսումնադաստիարակչական նպատակը: Դասերի տիպերի դասակարգման շատ տարբերակներ ունեն ընդհանուր բնույթ: Դրանց հիմքում ընկած են հիմնական նպատակներ՝ պատրաստի գիտելիքների յուրացում, կրկնության միջոցով դրանց ամրապնդումը, գիտելիքների կիրառում պրակտիկայում, սովորողների ձեռք բերած գիտելիքների, հմտությունների ու կարողությունների ստուգում, կարողությունների ու հմտությունների ձևավորման նպատակով կատարվող վարժություններ: Այդ տիպի դասերից են ներածական դասը, խառը կամ համակցված դասը, նոր գիտելիքների ուսումնասիրման դասը, զրույցդասը, գիտելիքների ստուգման և գնահատման դասը,

Էքսկուրսիոն դասերը, սեմինարների դասը և այլն: Թվարկվածներից առավել գործածականը և արդյունավետը, իմ համոզմամբ, խառը (համակցված) դասն է, որն ընդգրկում է ուսուցման գործընթացի շատ կողմեր՝ նոր գիտելիքների հաղորդում և յուրացում, ամրապնդում, ընդհանրացում, ստուգում և գնահատում: Դասի այս տիպն ամենատարածվածն է հատկապես ցածր դասարաններում, որտեղ սովորողների ուշադրությունն անկայուն է, նրանք չեն կարողանում երկար ժամանակ զբաղվել միևնույն բնույթի աշխատանքով, կարիք են զգում աշխատանքի բովանդակության, ուսուցման ձևերի ու մեթոդների հաճախակի փոփոխման, այլապես կկորցնեն հետաքրքրությունը դասի նկատմամբ: Դասի այս տիպը կարող ենք կիրառել ոչ մեծ ուսումնական թեմաներ ուսումնասիրելիս:

**ԳԼՈՒԽ 2 ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁևԱՎՈՐՈՒՄԸ**

Հայաստանի Հանրապետությունում կրթությունը զարգանում է ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Կրթություն բոլորի համար» ծրագրի համատեքստում: Ըստ միջազգային այս կառույցի՝ կրթության առաքելությունն ամփոփվում է հետևյալ առաջնահերթ նպատակներում.

- ◆ լայն տեսահորիզոնով ստեղծագործ անձի դաստիարակություն՝ մտավոր, գեղագիտական և ֆիզիկական դաստիարակության միջոցով.

- ◆ աշակերտների այնպիսի դաստիարակություն, որը նրանց կդարձնի ազատ և անկախ, ունակ՝ ինքնուրույն քննարկելու և պատասխանատվությամբ կատարելու իրենց պարտականությունները.

- ◆ դաստիարակություն՝ հիմնված հումանիզմի համընդհանուր սկզբունքների վրա՝ պահպանելով սեփական մշակույթը և հարգելով այլոց մշակույթների յուրահատկությունները: Հենց այս գաղափարների վրա է տեղի ունենում աշխարհագրության դասավանդման դերի արդիականացումը: Առհասարակ կարող ենք առանձնացնել կարևորագույն խնդիրներից՝ դպրոցի դաստիարակչական ներուժի հզորացումը, սովորողների հանդեպ անհատականացված հոգեբանամանկավարժական մոտեցման ապահովումը: Դաստիարակությունն այսօր ընկալվում է որպես երեխայի և մեծահասակի նպատակաուղղված փոխգործակցություն, որը նախատեսում է նրանց համատեղ գործունեությունը՝ դաստիարակվողի կողմից հասարակության մշակութային արժեքների յուրացման և նրա անձի ինքնաիրացման նպատակով: Այս սահմանման մեջ ընդգծվում են դաստիարակության հետևյալ առանձնահատկությունները.

- ◆ մանկավարժների և աշակերտների միջև սուբյեկտ-սուբյեկտ հարաբերության անհրաժեշտությունը.

- ◆ ուղղվածություն դեպի երեխայի հոգևոր-բարոյական զարգացումը, մարդկության մշակութային արժեքների ըմբռնումը և դրանք որպես սեփական արժեհամակարգի մասի ձևավորումը.

- ◆ զարգացման և ինքնաիրացման գործընթացում դաստիարակվողի կենսափորձի վրա հիմնվելը.

- ◆ զգացմունքները անձի արժեքային-մոտիվացնող կողմ դարձնելը, որը խթանում է նրա գործունեությունը և վարքը.

◆ դաստիարակվողի անհատական հաջողությունների նշանակությունը դաստիարակության արդյունավետացման մեջ:

Հոգևոր-բարոյական զարգացումը սոցիալականացման, արժեքային համակարգի ձևավորման գործընթացում անձի արժեքային-ինաստային ոլորտի հետևողականորեն ընթացող ընդլայնումն է և ամրակայումը, մարդու ընդունակության ձևավորումը՝ գնահատել և գիտակցորեն կանգնել ավանդական բարոյական նորմերի և բարոյական իդեալների հիմքի վրա ինքն իր, ուրիշ մարդկանց, հասարակության, պետության, հայրենիքի, ամբողջությամբ վերցրած՝ աշխարհի հանդեպ վերաբերմունքում և հարաբերություններում: Կրթության մեջ աշխարհագրության մասնագետի կողմից սովորողների հոգևոր-բարոյական դաստիարակության և սոցիալականացման նպատակն է բանիմաց, ստեղծագործ, բարձր բարոյական ՀՀ քաղաքացու ձևավորմանը և զարգացմանը նպաստելը: Նպատակը մասնատվում է խնդիրների, որոնք թույլ են տալիս կառուցել դաստիարակության ռազմավարությունը և ապահովել նրա արդյունավետությունը: Դպրոցի սովորողների դաստիարակության և արժեքային համակարգի ընդհանուր խնդիրները դասակարգված են առանձին ուղղությունների, որոնցից յուրաքանչյուրը քանի որ սերտորեն կապված է մյուսների հետ, բացահայտում է ՀՀ քաղաքացու հոգևոր-բարոյական զարգացման մի էական կողմ.

- ◆ քաղաքացիա-հայրենասիրական դաստիարակություն,
- ◆ հոգևոր և բարոյական դաստիարակություն,
- ◆ ստեղծագործականության և աշխատանքի հանդեպ դրական վերաբերմունքի դաստիարակություն,
- ◆ մտավոր դաստիարակություն,
- ◆ առողջարարական դաստիարակություն,
- ◆ սոցիո-մշակութային և միջմշակութային դաստիարակություն,
- ◆ ընտանեկան արժեքների դաստիարակություն,
- ◆ հաղորդակցական մշակույթի ձևավորում,
- ◆ էկոլոգիական դաստիարակություն:

Այս խնդիրների բացահայտման և լուծման ուղղիների միջակայքում անգնահատելի մեծ է աշխարհագրության դերը: Աշխարհագրությունն է, որ Երկրի վրա

ընթացող բնական և հասարակական երևույթների զարգացման օբյեկտիվ օրենքների ու օրինաչափությունների օրինակով ձևավորում է սովորողների մատերիալիստական աշխարհայացք, երևույթների միջև եղած կապերի պատճառականություն և աշխարհի միասնականության համոզմունք: Աշխարհագրությունն է, ար արդի աշխարհը իր զարգացման օրինաչափություններով և օրեցօր բարդացող հիմնախնդիրներով ճանաչելի է դարձնում սովորողին, ծանոթացնում է նրան տարբեր երկրների սովորություններին, նյութական և հոգևոր մշակույթին; Աշխարհագրությունն է, որ սովորողին մղում է ճանաչելու սեփական հայրենիքը, հասկանալու և գնահատելու նրա տեղն ու դերը հարափոփոխ աշխարհում, ընկալելու այն փոխադարձ կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները, որոնք գոյություն ունեն մի կողմից՝ մարդու և շրջակա միջավայրի, մյուս կողմից՝ Հայաստանի և նրա հեռու ու մոտիկ հարևանների միջև, և դրանով իսկ նպաստում է նրա ինչպես ընդհանուր կուլտուրական մակարդակի բարձրացմանը, այնպես էլ էկոլոգիական կուլտուրայի ու քաղաքական կուլտուրայի ձևավորմանը:

Աշխարհագրությունը երիտասարդ սերնդի արժեքային համակարգի ձևավորման և դաստիարակության գործընթացում աշխարհայացքային և ընդհանուր մշակութային կարևոր դերակատարում ունենալուց բացի, կոչված է սովորողին հաղորդելու նաև կիրառական նշանակության գիտելիքներ ու հմտություններ: Մեծ է աշխարհագրության դերը սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում: Վերջինս հատուկ կարևորվել է հանրակրթության արդի բարեփոխման ռազմավարական խնդիրներում:

Աշխարհագրական հայրենագիտական աշխատանքները բնության գրկում ամրապնդում են աշակերտների առողջությունը, իսկ աշխատանքների ընթացքում հանդիպող դժվարությունների ու խոչընդոտների հաղթահարումը կոփում է նրանց բնավորությունը և առողջությունը, միաժամանակ, զարգացնելով ինքնուրույն գործունեություն ծավալելու որոշակի հմտություններ: Այդ աշխատանքները լայն հնարավորություն են ընձեռնում սովորողների մեջ դաստիարակելու ընկերասիրության, մարդասիրության, համակեցության, փոխադարձ հարգանքի, իրար օգնելու մարդկային բարձրարժեք գծեր, ինչպես նաև համատեղ նախագծեր կազմելու, հետազոտություններ իրականացնելու կարողություններ: Դպրոցական

աշխարհագրությունն իր ուրույն դերն է կատարում սովորողների այնպիսի ունակությունների զարգացման գործում, ինչպիսիք են դիտողունակությունը, երևակայությունը, տրամաբանությունը, խոսքը, հիշողությունը:

ԳԼՈՒԽ 3 ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԴԱՄԻ ՕՐԻՆԱԿ

Այժմ դասի օրինակով ներկայացնեմ, թե ինչպես են աշակերտների մոտ ձևավորվում հայրենի բնության նկատմամբ, իրենց շրջապատի բնառեսուրսային ներուժի ռացիոնալ օգտագործման, պահպանության ու վերականգնման կարևորությունը: Դա լավագույնս ստացվում է «Հայաստանի աշխարհագրություն» դասընթացի «Գեղարքունիքի մարզ» թեմայի ուսուցման ընթացքում: Քանի որ ծանոթ են իրենց տարածաշրջանի՝ իրենց ապրելատեղի ռելիեֆին (1325- 3597մ), կլիմային, հողաբուսական ծածկին, մարդածին լանդշաֆտներին, ռոտոզոլի հողատարածքներին և, ինչու չէ, այն հիմնախնդիրներին, որոնք առաջացնում են և հետագայում էլ կառաջացնեն մեծ չլուծվող խնդիրներ: Ուստի, ճանաչելով, խորապես ուսումնասիրելով իրենց տարածաշրջանի արժեհամակարգերը՝ կկարողանան հետագայում չկանգնել այնպիսի խնդիրների առաջ, ինչպիսիք են քաղցրահամ ջրերի սպառման և աղտոտման հիմնախնդիրները, սակավ բնական հողային ռեսուրսների պայմաններում կկարողանան զարգացնել գյուղատնտեսության ինտենսիվ ուղղությունը՝ ստեղծելով ջերմոցային տնտեսություններ: Այսինքն՝ դաստիարակել այնպիսի ապագա քաղաքացի, որ ծանոթ լինելով, իմանալով մարզի խնդիրները, կարողանա դիմակայել, ճիշտ կազմակերպել իր տնտեսությունը՝ ամուր կանգնելով իր հայրենի հողի վրա, որը կնպաստի բնակչության՝ Հայաստանի գյուղական բնակավայրերից դեպի քաղաքներ տեղաշարժի, ինչպես նաև արտագաղթի կանխմանը: Արժեհամակարգի ձևավորում տալիս եմ իմ դասերի ոչ միայն «Հայաստանի աշխարհագրություն» դասընթացի ուսումնասիրման ժամանակ, այլև «Հասարակական աշխարհագրություն» դասընթացի «Աշխարհի քաղաքական բաժանման», «Պետությունների դասակարգման սկզբունքները», «Աշխարհի բնակչությունը և կազմը» և բազմաթիվ այլ թեմաներ ուսումնասիրելիս:

Հանրակրթական պետական կրթակարգի համաձայն՝ հիմնական դպրոցի հիմնական նպատակը սովորողին մասնագիտական կրթության նախապատրաստելն է, ինքնուրույն կյանքի համար անհրաժեշտ գիտելիքների, կարողությունների և հմտությունների ուսուցումը: Հիմնական դպրոցում դասավանդվող <<Աշխարհագրություն>> դասընթացի առջև դրված են բարդ ու բազմազան

ուսումնասիրաստիարակչական հիմնախնդիրներ, որոնք պետք է ապահովեն սովորողների՝

1. Աշխարհագրական մտածողությունը
2. Աշխարհայացքի ձևավորումը
3. Համամշակութային արժեքների ճանաչումը
4. Կրթաճանաչողական ունակությունների զարգացումը
5. Ստացած գիտելիքների գործնական կիրառումը
6. Հայրենասիրության դաստիարակությունը, ազգային մտածողությունը
7. Հումանիզմի դաստիարակությունը
8. Բնօգտագործման և բնապահպանության ճիշտ մտածողության ձևավորումը

Եվ այս հիմնախնդիրներից ելնելով սովորողների մոտ արժեքային համակարգի ձևավորումը: Հիմնական դպրոցում կարևորագույն խնդիր է սովորողների աշխարհագրական մտածողության և գիտական աշխարհայացքի ձևավորման հիմքեր դնելը: Սովորողների աշխարհագրական գիտելիքների հարստացման նպատակով հիմնական դպրոցում կարևորվում է աշխարհագրության՝ ամբողջական, կառուցողական գիտություն լինելն ու նրա զարգացման արդի միտումները ներկայացնելը, ինչպես նաև գիտական հետազոտության ամենահատկանշական մեթոդներին, աշխարհագրության յուրահատուկ գիտական լեզվին՝ քարտեզին , առավել խորությամբ ծանոթացնելը:

Հիմնական դպրոցում աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ պետք է ձևավորվի այնպիսի արժեքային համակարգ, որ սովորողի համար աշխարհը ճանաչելի դառնա, միասնական, ամբողջական , բնության ու հասարակական կյանքի բաղադրիչները գտնվեն սերտ կապի մեջ և փոփոխվեն ժամանակի ու տարածության մեջ:

Հիմնական դպրոցի աշխարհագրության դասընթացներն ունեն կրթադաստիարակչական գործառույթ. Սովորողին հնարավորություն են տալիս համամոլորակային ընդգրկում ունեցող բնական և հասարակական տարրերն ու երևույթները ճանաչելու միջոցով հասկանալ և արժևորել հայրենիքի տեղն ու դերը հարավփոփոխ աշխարհում: Միաժամանակ հասկանալի են դարձնում այն փոխադարձ

կապերի բնույթն ու առանձնահատկությունները , որոնք գոյություն ունեն մի կողմից՝
 Հայաստանի ու մյուս տարածաշրջանների միջև:

<p>Օգտագործված մեթոդները, գործիքները</p>	<p>Մտագրոհ կամ մտքերի տարալի՝ Աշակերտների ստեղծագործական մտածողության զարգացումը հաստատվում է հետևյալ ստույթով //Լավ մտահղացումներ ունենալու լիմնականույն ձևը շատ մտահղացումներ ունենալն է//:Համագործակցային ուսուցման մեթոդ Դասերի ընթացքում հաճախ կիրառվող մեթոդ է համագործակցային ուսուցման մեթոդը, որը այլընտրանքային մանկավարժական մոտեցում է: Այն ենթանդրում է խմբային աշխատանքի համագործակցության նոր մշակույթ: Համագործակցային ուսուցման կարևոր պայմաններից է խմբի անդամների միջև դրական աջակցող փոխկախվածության ապահովումը: Ուսուցումը համագործակցային կլինի այն դեպքում, երբ աշակերտները միասին, զույգերով կամ փոքր խմբերով աշխատում են մի ընդհանուր խնդիր լուծելու, մի ընդհանուր թեմա հետազոտելու կամ նոր միտք, նորարարություն իրականացնելու համար: Համագործակցային ուսուցումը այն միջոցն է, որի շնորհիվ հնարավոր է դաստիարակել հարգանք մարդկանց ընդունակությունների, կարողությունների, բնավորության առանձնահատկությունների և տարբերությունների նկատմամբ: Համագործակցային ուսուցումը փորձում է լուծել նաև սովորողների հնարավորինս համաչափ զարգացման խնդիրը, խրախուսում է միմյանց օգնելու, աջակցելու որակները, ինչը շատ կարևոր է ժողովրդավարական հասարակությունում մեծ վտանգներ</p>
--	--

	<p>պարունակող բնեացումից խուսափելու առումով: Համագործակցային ուսուցման տեսության մեջ ընդունված է, որ սոցիալական հմտությունները խմբային արդյունավետ աշխատանքի հիմքն են:</p> <p>Համագործակցային ուսուցման մեթոդներ</p> <p>Աշակերտների թիմային առաջադիմություն Խճանկար</p> <p>Շրջագայություն պատկերասրահում Երեք բանալի և մեկ կողպեք</p> <p>Հինգրոպեանոց ազատ շարադրանք: Աշակերտների թիմային առաջադիմության մեթոդ:</p> <p>Համագործակցային ուսուցման այս մեթոդը մշակվել է Ջոն Հոփկինսի համալսարանի պրոֆեսոր Ռոբերտ Սլավինի կողմից: Այս մեթոդը խթանում է աշակերտների ուսումնառությունը: Այստեղ էական է այն հանգամանքը, որ գնահատվում է աշակերտների առաջընթացը:</p> <p>Այս մեթոդը լուրջ խթան է ցածր առաջադիմությամբ աշակերտների համար, քանի որ նույնիսկ չնչին առաջընթացի պարագայում նրանք կարող են ներդրում ունենալ թիմի արդյունքում: Իսկ միջին ու բարձր առաջադիմությամբ աշակերտները պետք է մի կողմից՝ օգնեն իրենց դասընկերներին, մյուս կողմից՝ կարողանան պահպանել ու բարելավել իրենց նախորդ ցուցանիշները: Այս մեթոդի առավելություններից մեկն էլ այն է, որ հնարավորություն է տրվում գնահատելու նաև առանձին աշակերտների, և՛ խմբերին:</p> <p>Խճանկար (Ջիգսո, Jigsaw): Խճանկարը համագործակցային ուսուցման մեթոդ է: Այն մշակվել և փորձարկվել է Տեխասի A&M համալսարանում՝ Էլիոթ Արոնսոնի և նրա գործընկերների կողմից, այնուհետև լրամշակվել է Սլավինի և վերջինիս գործընկերների կողմից: Խճանկարի փուլերն են.</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ նյութի ուսումնասիրություն և տեղեկատվության հավաքում, ☐ աշխատանք փորձագիտական խմբում, ☐ աշխատանք ուսումնական խմբում, ☐ ավարտական աշխատանք, ☐ ամփոփում: <p>Շրջագայություն պատկերասրահում: Սա «Խճանկար» մեթոդի տարատեսակ է, որի նպատակն է փոխանակել տեղեկություններ, մշակել գաղափարներ և կատարել անդրադարձ, ինչպես նաև զարգացնել լսելու,</p>
--	---

	<p>ինքնուրույն աշխատելու, քննադատաբար և ստեղծագործաբար մտածելու, ցածրաձայն խոսելու, աշխատանքի արդյունքը ներկայացնելու հմտություններ:</p> <p>Երեք բանալի և մեկ կողպեք: Աշխատանքը կարելի է կատարել գույգերով կամ խմբով: Այս մեթոդը կարելի է կիրառել այնպիսի դասերի իմաստի ընկալման փուլում, որոնք բավականին ծավալուն են, նույն նյութին կամ երևույթին վերաբերող մի շարք բնորոշ հատկանիշներ կան: Այս մեթոդով աշխատելիս աշակերտների մեջ ձևավորվում է ընտրություն կատարելու, գլխավորը երկրորդականից տարբերելու հմտություն, ինչպես նաև համագործակցելու, իր ընտրությունը հիմնավորելու կարողություն:</p> <p>Հինգրուպեանոց ազատ շարադրանք: Հինգրուպեանոց ազատ շարադրանքի մեթոդը կարող է կիրառվել ինչպես դասի խթանման փուլում, այնպես էլ կշռադաստան՝ ելնելով դասի նպատակից և թեմայից: Ընտրում ենք թեման և առաջարկում հինգ թույլի ընթացքում ազատորեն շարադրել իրենց մտքերը, որից հետո դադարեցնում են աշխատանքը և ունկնդրում մի քանիսի գրած շարադրանք:</p>
Իրականացման ժամանակահատվածը	
Թիրախ խումբը և շրջանակը /քանակ, սեռային բաշխում/	<p>9- ը դասարան 29 աշակերտ 16 տղա, 13 աղջիկ</p>

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Կատարած աշխատանքի արդյունքում հանգել ենք հետևյալ եզրակացություններին՝

· Աշակերտը ստացած աշխարհագրական գիտելիքների շնորհիվ պետք է սիրի բնությունը, գնահատի բնության գեղեցկությունը, հոգատար վերաբերմունքը ունենա կենդանական և բուսական աշխարհի նկատմամբ (արժեքային համակարգ):

· Դպրոցն ավարտող աշակերտը որպես արժեքային համակարգի տարրեր պետք է պարտավորություն կրի բնության, հասարակության, սեփական անձի հանդեպ, ըմբռնի բնության հետ ներդաշնակ ապրելու անհրաժեշտությունը:

Դպրոցականների երևակայության զարգացման կարևորագույն միջոցներն են համարվում ուսուցչի պատկերավոր խոսքը, երևակայական ճանապարհորդությունները քարտեզներով, առանձին տարածքների աշխարհագրական բնութագրերի կազմումը համապատասխան քարտեզներով և նկարներով: Աշխարհի 231 պետությունների մեջ մեր փոքրիկ Հայաստանի Հանրապետությունը համայն հայության հայրենիքն է, քանի որ բացի մեր բուն հայրենիքից ունենք նաև սփյուռք: Այդ է պատճառը, որ հատկապես հայ աշակերտի, հայ մարդու, հայի արժեհամակարգը պետք է տարբերվի աշխարհի մյուս ժողովուրդների մտածելակերպից: Այդ պատճառով, Հայաստանի աշխարհագրության խորը իմացությունը յուրաքանչյուր հայի նույնքան անհրաժեշտ է, որքան մայրենի լեզվի, հայրենի ժողովրդի պատմության և մշակույթի իմացությունը: Եթե ուսուցիչը լավ է սերմանում այդ գիտելիքը, ապա այդ իմացությունը կօգնի յուրաքանչյուր աշակերտի ճիշտ գնահատել նաև մեր հայրենիքի զարգացման հեռանկարները և իրական հնարավորությունները, ճիշտ կողմնորոշվել համաաշխարհային և տարածաշրջանային նշանակության իրադարձություններում, հասկանալ մեզ ներկայացվող մարտահրավերները և պատկերացում ունենալ դրանց դիմակայելու ուղիների մասին: Իսկ դա կարող ենք իրականացնել միայն խորապես ճանաչելով և արժանվույն գնահատելով Հայաստան աշխարհը, սիրելով այն և նվիրվելով նրա հզորացման ու բարգավաճման վեհ նպատակին: Այսպիսով, ամփոփելով իմ հետազոտական աշխատանքի թեման՝ եկանք այն եզրակացության, որ պետք է դաստիարակել խորը հայրենասիրություն, ձևավորել հայրենիքի, ազգային պետության ու ժողովրդի նկատմամբ ազգային արժանապատվության ու հպարտության, անժաջոքող սիրո ու

հարգանքի խոր զգացում: Ներարկել այն գաղափարը, որ հայրենիքին ու Հայոց բանակին ծառայելը պատվի գործ է: Առաջարկում եմ հասնել այն բանին, որ իր ժողովրդի հարուստ պատմական փորձով զինված Հայաստանի վաղվա քաղաքացին գիտակցի իր անմիջական մասնակցության անհրաժեշտությունը ազգային հիմնախնդիրների լուծման, անկախ պետականության կերտման, հայրենիքի բարգավաճման և վերածնության գործին, որպեսզի կարողանանք հպարտությամբ ծառայել նրա բարօրությանը: Քանզի, ինչպես ասել է մեծն Րաֆֆին՝ **«Ով չի ճանաչում իր հայրենիքը, չի կարող ճշմարտապես սիրել այն»:**

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Բաբանսկի Յու. Կ., Պոբեդանոսցև Գ.Ա., «Աշակերտների դաստիարակությանը կոմպլեքսային մոտեցում», Երևան, 1987թ. էջ 112
2. Մուդրիկ Ա. Վ., «Դպրոցականի անձը և դաստիարակությունը կոլլեկտիվում», Երևան, 1986թ., էջ 86
3. Սուխոմլինսկի Վ.Ա., «Միրոս նվիրում եմ երեխաներին», Երևան, 1977թ., էջ 317
4. Օլջաննիկովա Ա.Ե., «Հույզեր և դաստիարակություն», Երևան, 1985թ., էջ 84
5. Педагогика, под. ред. Ю. К. Бабанского, С. Нойнера и др. М., 1978, стр. 452
6. Я. Корчак, Избранные педагогические произведения, М., 1979, стр. 458
7. <https://escs.am/> – Առարկայական չափորոշիչներ
8. <https://www.arlis.am/documentview> - Հանրակրթական պետական չափորոշիչ
9. 15. <https://multiurok.am> – Արժեհամակարգը դպրոցում
10. Լ.Թորգոմյան- Մանկավարժության արժեքաբանության հիմունքներ: